

RESSENYES

El naixement del catalanisme: qui i com eren els pares del catalanisme polític?

Josep Maria Figueres

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Joaquim COLL i AMARGÓS, Jordi LLORENS i VILA, *Els quadres del primer catalanisme (1882-1900)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba, 227), 2000.

L'aparició d'*Els quadres del primer catalanisme (1882-1900)* cal considerar-la com una aportació important i rellevant en la historiografia recent del catalanisme polític. Ofereix força dades —noves en un cas, refoses i en un sol volum en altres— sobre un conjunt de protagonistes de «segona fila», de «quadres», que van fornir el teixit associatiu català i crearen les primeres plataformes recreatives —associatives, periodístiques, etc.— a partir de les quals es produí el redreçament polític del catalanisme.

El treball dels professors J. Coll i J. Llorens és, així, una contribució notable al coneixement de la historiografia del catalanisme polític tan poc conegut encara. Els dos autors —Joaquim Coll i Amargós i Jordi Llorens i Vila— ja hi van dedicar anteriorment la seva atenció i s'han guanyat a pols un prestigi que revaliden en l'excel·lent treball que presentem i comentem ara. La seva és una trajectòria amarada de monografies diverses que inclouen, pel que fa a Coll, treballs com ara *El catalanisme conservador davant l'afer Dreyfus (1894-1906)*, o la destacada biografia titulada *Narcís Verdaguer i*

Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista, i, en el cas de Llorens, tenim les aportacions sobre el Centre Escolar Catalanista, la Lliga de Catalunya, el Foment Catalanista, o la notabilíssima obra titulada *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, a banda de la recuperació de textos de Sebastià Farnés i N. Roca i Farreras.

L'origen, la formació i la professió dels promotors del catalanisme polític mereixia una sistematització de la nòmina a partir de la qual poder extreure conclusions rigoroses (i quantificables). El treball conjunt de Coll i de Llorens s'ofereix estructurat en tres apartats.

El primer apartat és una presentació d'objectius de la feina feta; l'estudi introductor, breu i suggestiu, aporta dades de conclusió sobre el perfil sociològic dels quadres: s'esmenten els fets històrics (generacionals) que els tocà de viure, se'n fa la geografia amb el pes determinant de Barcelona, i l'adscripció professional dels quadres, en què destaca la força de les professions liberals.

La segona part el constitueix el gruix de les fitxes. És el cos central de l'obra, amb les dades essencials del biografat, del qual es dóna el nom de l'associació o la plataforma en què participà i, en cas de conèixer-ho, l'autoadscripció social, l'ocupació principal i la ciutat de naixement i mort, amb els anys respectius. En conjunt, aquesta part central de l'obra esdevé un mostrari de la dedicació col·lectiva a les diverses associacions catalanistes d'arreu del país (Reus, Valls, Ponts, Palafrugell, etc.), de les delegacions del Centre Català (Sabadell, per exemple) i de les vinculacions entre persones i entitats.

L'inventari onomàstic es tanca amb sis apèndixs, relacions diverses entre les quals destaca la llista de plataformes i entitats per poblacions i any de fundació que configura una sèrie molt útil ordenada per ciutats. Hi destaca, és clar, el pes de Barcelona, territorialment, i el dels anys 1898 i 1899.

Després d'aquests comentaris, ara volem introduir la nostra apreciació crítica. Potser, si s'hagués estudiat i buidat la gran tribuna de 1879 a 1881, que és un diari polític que va aparèixer en llengua catalana, el *Diari Català* (DC) —el periòdic d'Almirall—, les conclusions potser no s'haurien modificat però sí que s'haurien enriquit i millorat. Hi apareixerien més plataformes anteriors al 1898; moltes van néixer, viure i morir en la dècada dels vuitanta i no s'han recollit perquè les fonts de les quals els autors han begut no se n'ocupen. Si hom hagués estudiat el DC, els antecedents

cronològics del catalanisme serien més rigorosos en abraçar unes activitats polítiques importants. Llavors veuríem com el catalanisme polític ni neix el 1892 amb les Bases de Manresa ni neix el 1885 amb el Memorial, sinó abans, com a mínim el 1879 amb el DC, on hi ha un plantejament polític que ara no ve a tomb relatar. Com a mínim s'evidenciarien uns antecedents geogràfics molt importants en la configuració del primer catalanisme polític i, segonament, una dimensió laica al costat d'una dimensió religiosa predominant en la projecció majoritària de la historiografia, interessada o ignorant, que se n'ha ocupat.

Per què no es poden citar, posem per cas, tots els redactors de *La Pàtria Catalana*, la revista catalanista de Valls de la qual, per cert, hi ha un magnífic facsímil a l'abast, o d'altres com ara la revista badalonina *L'Esparvé* (Badalona, 1879), la *Revista Catalana* (Manresa, 1880) o *Lo Garbell* (Lleida, 1883), o tantes i tantes altres? En canvi sí que se citen *L'Olotí*, *La Veu de Segre* (Lleida), *La Veu del Camp* (Reus), *La Veu Sallentina*, *La Veu de Tortosa*, *La Veu de Sitges*, *Las Cuatro Barras* (Vilafranca del Penedès), etc. Si bé en l'essencial no se n'altera el contingut per matisos, la taula número 6, de distribució de les plataformes per poblacions, quedaria alterada. És cert que una revista com ara *Allò* (Girona, 1880), amb un sol número, és poc representativa i pot ser anul·lada sense escrúpols; però *L'Esparvé*, amb 76 setmanes de vida, o la *Revista Catalana* de Manresa, amb 43 números, són prou significatives per ser recollides, i això denota que hi ha un grup actiu de redactors i lectors que tenen alguna significació quan parlem d'orígens.

Si s'hagués consultat el DC haurien aparegut relacionades també més entitats polítiques; entre d'altres, la Joventut Catalanista té el 1880 una junta en la qual consten Claudi Omarch i Barrera (president), Josep Llorens i Riu (vicepresident), Salvador Vinyas (tresorer), Víctor Casals (secretari primer), Joaquim Balleca (secretari segon), Antoni Vila (conservador) i Joaquim Calsina (bibliotecari). La mateixa redacció del diari apareix com a tribuna política extraordinària. El subtítol del DC diu *Diari polític i literari*. És el periòdic propagandístic, d'agitació i organitzador d'activitats polítiques. Els seus redactors apareixen, tanmateix, a la citada primera recopilació dirigida per Ollé: Emili Asencio, Eudald Canibell, I. Martí Turró, J. L. Pellicer, Leandre Pons i Dalmau, Ròmul Quintana, P. M. Ravetllat, Conrad Roure, Pere Sacases, A. Feliu i Codina, Valentí Almirall, etc., que no són citats, però, com a redactors del primer periòdic diari en català.

Parlar dels quadres del primer catalanisme i no citar aquestes publicacions o aquests noms, entre d'altres, no deixa de ser una mutilació. S'ha de dir amb claredat que els primers quadres són anteriors al 1882, tot i que és legítim que els autors triïn aquesta data com podrien haver triat el 1901. Amb tot, en l'obra ja esmenta l'exclusió del DC (n. 3 a pàg. 8), tot i que no la raonen. Ja tindrem ocasió de comentar-ho amb detall més avall. Continuem amb la descripció. Tanca el treball una bibliografia extensa i triada que avala l'interès de la recerca.

En l'obra de Coll i Llorens es multiplica la relació de noms respecte del diccionari dirigit per Ollé Romeu, *Homes del catalanisme* (1995). Passem del 248 a 1.726 noms. La magnitud de l'esforç fet és la primera consideració que s'ha d'efectuar. La informació que s'aporta és considerable i d'agrar. Tant és així, que fora bo de posar-la en una base de dades en línia per al servei col·lectiu, com altres cultures fan amb les obres que faciliten recursos i bases de dades d'interès per a tots els estudiosos d'arreu.

Volem, però, penetrar un xic més en l'obra i ho farem pel mètode quantitatiu. Si mirem una lletra a l'atzar d'*Homes del Catalanisme* i del volum que ens ocupa i acarem les dades que s'aporten veurem observacions que ens il·lustren sobre les característiques internes. Hem agafat la lletra *g*; dels 104 noms que recullen Coll i Llorens i els 16 d'Ollé la diferència és brutalment favorable als primers. Tots els noms d'Ollé s'han recollit i se n'han recollit les dades cronològiques terminals. Són, així, comuns Pere Gabriel i Faus, Florentí García i Fossas, Joan Garriga i Massó, Felip Gassol i Puig, Joan Gatell i Folch, Josep Gatell Vidal, Martí Genís i Aguilar, A. M. Gibert, Ricard Ginebreda, A. Giol i Galceran, E. C. Girbal i Nadal, B. Gombau, A. Grañé, Pere Grifell, Eusebi Güell i Àngel Guimerà. Cal consignar la bona nòmina d'autors «importants» en el camp literari (Guimerà, Genís i Aguilar), polític (Garriga i Massó), econòmic (Güell) i cultural (Girbal), fet que mostra la potencialitat del catalanisme polític, que va més enllà dels quadres de *supporters*. Disposar de cinc noms rellevants d'un total de setze no deixa de ser una consideració positiva per l'impacte d'exemple que tingué el catalanisme.

Si bé coincideixo amb els autors que analitzar els noms dels signants de manifestos i missatges —i n'hi ha una bona colla— seria irrellevant per la poca representativitat que tenen, en canvi, personalment, hauria estat

exhaustiu en mirar els noms dels directors de publicacions periòdiques. En relació amb això, hi ha una obra molt criticada però molt útil mentre no en tinguem la substitutòria —i al pas que anem haurà de ser una altra generació la que ho faci—, que és la *Història de la premsa catalana*, de Joan Torrent i Rafael Tasis, que disposa d'un índex onomàstic de directors i col·laboradors. S'han mirat aquests índexs? Bonaventura Gombau Leonart és el director d'*El Sanpolench* de Sant Pol de Mar (1890-1894), la revista catalanista, i fou fundador i director de la influent revista *La Costa de Llevant*, que ja compta amb una molt bona monografia. Aquestes dades no s'esmenten. Enric Claudi Girbal fou fundador de quatre revistes en castellà en el decurs de la dècada dels seixanta i ànima, diu Josep Clarà en l'obra d'Ollé, de la *Revista de Gerona* així com també puntal de l'Associació Literària de Girona.

Si en una lletra sola i en només setze noms trobem aquestes absències, podríem extrapolar-ho i concloure que les 204 entitats que recullen els autors (pàg. 342-348) podríem augmentar-les, atenent que les plataformes i tribunes periodístiques foren moltíssimes i van més enllà del valor literari minoritari al qual s'al·ludia. Francesc Gambús és un dels escassos periodistes citats només com a tal en la seva ocupació principal i, en canvi, no se li esmenta cap tribuna.

Si en els anys vuitanta hi ha catalanisme polític —amb un diari i amb unes trobades polítiques, i amb unes primeres organitzacions com ara el Centre Català— caldria plantejar-nos que potser hauríem de remuntar-nos als antecedents, a les primeres reivindicacions públiques polítiques en la premsa setmanal del 1868 o a les primeres associacions com ara La Jove Catalunya del 1870. Seria ben legítim que els autors haguessin pres aquest límit, però no deixa de ser discutible que arrenquin del 1882, quan només quatre anys abans hi ha, com hem explicat prou, el DC, la gran tribuna periodística d'exposició i definició del catalanisme i el Congrés que ha de fixar les línies o, millor dit, tendències amb una gran polèmica ciutadana d'abast notable.

Al nostre parer, tant el DC com la trobada de l'hivern del 1880 mostren una maduresa del catalanisme polític més enllà de cançons, poemes, excursions i gatades. Si un vol fixar-se en la sardana inventada o la creació de la tradició, s'hi pot entretenir; la premsa és com el refranyer o la Bíblia —pots trobar la cita que justifiqui la teva argumentació apriorística. Però per què no mirar, en lloc de les danses, el ferrocarril o camí de ferro i el telègraf? Cal

mirar-ho tot. Si en lloc de conceptes ho fem en el lèxic podem mirar com una societat que té, per exemple, els vocables comuns *desde luego* incorporats a la llengua parlada i escrita en el costumisme no és una societat castellanitzada totalment, sinó influenciada parcialment, que és ben diferent. La mateixa polèmica periodística arran del Congrés presenta a la societat el catalanisme polític com un moviment madur i que s'ha de tenir en compte, allunyat del sentit folklòric i rural.

Hi ha un diari i també una assemblea política que genera un debat periodístic. Hi participen, amb argumentacions solvents, tots els directors de diaris barcelonins polítics que, naturalment, defensen la seva posició específica. Els tres fets —un diari polític, un congrés i una polèmica pública— són manifestacions no closes en tribunes minoritzades, sinó en els grans diaris del moment —reforcen i avalen la proposició que fem que calia partir d'uns anys abans. Si s'hagués seguit el DC, trobaríem dades com ara la Junta Directiva del Centre Catalanista Provensalench, formada, segons llegim el 4 de febrer de 1880 en el número 251 del diari citat, per Josep Puig, artesà; Joan Serra, del comerç; Joaquim Cuatrecasas, fabricant —tots ells citats en el treball *Els quadres...*—, i també per Jacinto Ayllon, artesà; Marcell Casajona, metge, i Ignasi Servat Fitor, químic —no citats. És discutible la consideració de les juntes de les entitats excursionistes. Se les considera peça clau en el teixit catalanista i també en les societats que foren creades, però no tingueren una projecció per diverses raons.

També es pot destacar la Societat d'Escriptors i Artistes, de la qual el DC afirma que ja han rebut la nota «*que ens ha remés lo catalanista*» Carles Pirozzini i Martí, que, per cert, tot i el seu activisme, no figura en l'obra que ressenyem. En aquesta junta hi consta Marià Aguiló i Fuster, mestre en gai saber; Ramon Arabia, president de l'Associació d'Excursions Catalana; Josep Masriera, pintor; Francesc Miquel i Badia, escriptor; Rossend Novas, escultor; Antoni Fargas i Soler, músic; Macari Planella, mestre d'obres; Àngel Guimerà, mestre en gai saber; Lluís Domènech i Muntaner, arquitecte; Josep Argullol i Serra, president de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques; Josep Miravent, pintor; Joaquim Riera i Bertran, escriptor; Modest Vidal, músic; Jaume Ubach i Vinyeta, mestre d'obres; Narcís Oller, escriptor, i Carles Pirozzini, escriptor (DC, 236, 20-I-1880). Si casem entitats, trobem noms comuns que denoten activisme i militància en el

catalanisme cultural; així, l'Associació Literària de Girona o altres entitats literàries tenen un paper en el qual els marges entre política i societat són boirosos. Ho veiem clar en les publicacions literàries; al costat de poemes intrascendents hi figuren escrits reivindicatius interessants. Establir la nòmina de poetes és feina d'un diccionari exhaustiu de la poesia catalana, però prendre en consideració periodistes i capçaleres polítiques és també anotar els primers quadres del catalanisme polític al costat dels assistents a les trobades polítiques. Cal manifestar que ens trobem, no obstant això, davant d'una eina de referència, i aquest és potser un dels millors elogis que pot fer-se del treball d'un historiador o d'uns historiadors.